

DEN STOCK TER VISCHMARCT EN DE WASSELINSTOL

Toen Karel de Grote op 4 december 771 tot koning, en later -op 25 december 800- tot keizer gekroond werd, verenigde hij onder zich het gehele Frankische rijk. Hij duidde zijn zoon Lodewijk (de Vrome) als enige erfgenaam aan. Nog voor zijn overlijden, op 28 januari 814, kroonde Karel eigenhandig zijn zoon op 13 september 813. Van dan af oefende deze laatste daadwerkelijk de macht uit in het rijk.

Lodewijk de Vrome had drie zonen. In 843 bereikten zij een akkoord over de verdeling van het rijk in drie delen en dit op basis van een regime van "broederschap". Meteen zag ook het begrip feodaal of leenroerig stelsel het levenslicht.(1)

Door het steeds maar verder in leen geven van gebieden geraakte het oorspronkelijk omvangrijk Frankische rijk meer en meer versnipperd wat uiteindelijk leidde tot chaotische toestanden. In heel wat gevallen wist ten lange laatste niemand meer precies wat van wie was. Getuige daarvan zijn de talrijke processen die in alle lagen van het feodaal stelsel werden aangespannen over jurisdictiegeschillen.

Tot welke onoverzichtelijke situaties het feodaal stelsel kon leiden kan nog het best geïllustreerd worden aan de hand van een hedendaags voorbeeld nl. dat van de Belgische gemeente Baarle-Hertog en de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau. De verschillende percelen grond waaruit deze gemeenten zijn opgebouwd liggen dermate ineengestrengeld dat het voor een buitenstaander onmogelijk is om uit te maken in welke gemeente hij zich precies bevindt. Gevallen waarbij de gemeentegrens -en in dit geval ook de landsgrens- dwars doorheen een woning loopt zijn geen uitzondering.(2)

Het was uiteindelijk het Frans Bewind dat paal en perk stelde aan het leenroerig stelsel. Voor hij op 21 januari 1797 door het Directoire uit zijn functies ontheven werd, slaagde Louis Gislain de Bouteville erin in één jaar tijd de feodaliteit in onze streken af te schaffen.(3)

Heerlijkheden en lenen konden zich onder diverse vormen voordoen. Veruit de meeste bestonden uit al dan niet bebouwde percelen grond. Daarnaast waren er heerlijkheden en lenen onder de vorm van een heerlijke rente of zelfs een ambt, zoals dat van erfelijk deurwaarder.

Was het feodaal stelsel hoofdzakelijk een plattelandsaangelegenheid, toch waren er in steden zoals Gent, zij het in veel mindere mate, ook onroerende goederen die onderworpen waren aan dit stelsel.

Een toch wel bijzonder leen te Gent was "*den stock ter Vischmarct*" en de daaraan verbonden Wasselinstol, waarvan we een denombrement (4) uit 1684 terugvonden in het Rijksarchief Gent - fonds Oudburg - nr. 797. Ook in zijn

“Gent van de oudsten tijd tot heden” - deel 2 - pag. 338/342, wijdt Frans De Potter enkele bladzijden aan dit leen. De door hem gedeeltelijk weergegeven tekst van een denombrement is duidelijk van oudere oorsprong.

Het denombrement uit 1684 werd opgemaakt door jonkheer François Guillaeme Musaert, heer van de parochies en heerlijkheden van Oultre, Maesdam, Dooremont, Margriete, enz. Deze verklaart in het bezit te zijn gekomen van het leen “den stock ter Vischmarct” en de daartoe behorende Wasselinstol door aankoop van jonkheer Denis van der Saeren. Het document vermeldt verder dat het leen werd uitgegeven door Boudewijn de 18de graaf van Vlaanderen in het jaar 1602 (“in jaer XVIc en twee”). Dit jaartal is duidelijk foutief daar de 18de graaf van Vlaanderen, Boudewijn van Constantinopel, regeerde van 1194 tot 1205. Vermoedelijk werd dus het leen voor het eerst uitgegeven in 1202.

Aan iedere heerlijkheid of leen waren er zowel rechten als verplichtingen verbonden. De rechten, zeg maar de inkomsten, die voortvloeiden uit het leen “den stock ter Vischmarct” was de Wasselinstol. Deze tol had betrekking op alle goederen die Gent “incomen, uut ofte daerdoore vaeren, soo te water als te lande”. De volledige tekst waarin de tol omschreven werd kon men in die tijd terugvinden “inde trallie” van het schepenhuis van de Keure.

Volgens het denombrement uit 1684 had de leenman van “den stock ter Vischmarct”, voortvloeiende uit de Wasselinstol, de volgende inkomsten:

- van elk voer haringen: zeven haringen
- van elk vat zeem: tien deniers
- van elke ame mede (5): twee deniers
- van elke ame (6) bier: een denier
- van elke vracht goederen of “coopmanschap”, aangevoerd met twee of vier paarden, zowel over het land of via het water: zes deniers
- van elke zijde vlees of spek: twee deniers
- van elke honderd stukken gedraaid houtwerk: vier stukken
- van elke honderd schotels, zowel tinnen, koperen of andere materie: vier stukken
- van elke honderd broden: vier broden
- van elk vat “weets” (7): acht deniers
- van elke waterkuip “weets”: twee deniers
- van elk vat honing: zestien deniers
- van elke pijp (8) zeem: zeven deniers

Blijkbaar werd er een onderscheid gemaakt tussen zeem en honing want een vat zeem bracht de leenman tien deniers op en een vat honing zestien deniers. Bovendien is er een aantal opvallende verschillen vast te stellen tussen de aan de tol onderworpen goederen, vermeld in het bij De Potter weergegeven denombrement en het document uit 1684. Ter vergelijking geven wij in bijlage 3 een overzichtstabel.

Volgens het denombrement uit 1684 mocht de tollenaar, bij twijfel over de

hoeveelheid goederen die de schipper of koopman aangaf, geen controle uitoefenen maar moest hij zich te vrede stellen met de beëdigde verklaring van de tolplichtige.

Verder vermeldt De Potter nog over de tol: *“Voor ieder schip, dat vier amen bevatte, kon de tol worden afgekocht door den leenhouder een ijdel vaartuig te geven van gelijke grootte. Zeem, mede, bier, schapen, koeien, ossen en aarden vaatwerk waren Wasselin’s tol schuldig. Vreemdelingen of marktbezoekers, die brood brachten binnen Gent, moesten eenen denier betalen voor 30 pond gewicht; maar bleven zij met dat brood eene gansche week op ‘t kraam, zonder huiswaarts te keeren, dan volstonden zij het met eenen halven denier. Wie minstens 25 schotels of teelen kwam venten, moest er eene van aan den tollenaar afstaan, maar had hij een minder getal stuks op zijn kraam, hij was tolvrij. Poorters van Gent, wonende buiten de vier stadspoorten, betaalden niets, gelijk de bewoners van de wijk des Oudburchs en de lieden, die op gronden waren gevestigd, afhingende van ‘s Graven kasteel.*

Was er straf voor den onrechtvaardigen tollenaar, deze mocht door koopman of schipper niet bedrogen worden; hij, die dit waagde, werd vrij zwaar op de duimen geklopt, wel niet met boete, maar met de betaling van den ganschen tol. Later, als de handel der stad meer uitbreiding genomen had, kwamen er nog eenige artikelen bij, zoals haring, en men gaf dan den tollenaar voor elke karrevracht zeven haringen.”

Dezelfde auteur meent dat de naam “Wasselin stol” ontleend werd aan de eerste leenhouder.

Tegenover de rechten of inkomsten stonden de verplichtingen. Zo was de leenman verplicht op verzoek van de baljuw van Gent dieven of dieveggen, veroordeeld tot de “stock” (9), ‘s morgens met het slaan van de werkklok uit de gevangenis te halen en hen tentoon te stellen in de stok samen met de gestolen goederen. Daar moest hij hen in bewaring houden tot aan de avondwerkklok. Wanneer hij een aan zijn toezicht onderworpen dief of dievegge liet ontsnappen kon hij van de baljuw van Gent een flinke uitbrander verwachten.

Voor de bewaking kon hij op de hulp rekenen van twee knapen die hem ter beschikking gesteld werden door de erfgenamen van Gheerolf Sersimoens en jonkvrouw vander Sickele, waarvoor hij hen jaarlijks een bedrag van vijf schellingen parisis moest betalen.

Interessant is dat het denombrement uit 1684 een beschrijving geeft van de stok: *“sijn(de) alhier te verstaen dat den stock wordt ghenoept den Iseren pellerijn vast ghemaect in (den) muer van het groot vleesch huys achter het huysenken ghenaempt het galghen huysenken welck iseren pellerin mitg(ade)rs den iseren drij pickel daer nevens staende zijn toe behooren(de) an desen leene en(de) het voors(eid) galghen huysenken is jaerlicx schuldich an desen leene cheyns.”* Hieruit blijkt duidelijk dat de nu nog bestaande schandbank aan het

Groot Vleeshuis geen eigendom was van de stad Gent maar wel van het leenhof van de Kasselrij van de Oudburg waaronder het leen “*de stock ter Vischmarct*” ressorteerde. Naast de schandbank was er blijkbaar nog een ander straf-instrument op de Vismarkt aanwezig, namelijk: een ijzeren driepikkel. Daarenboven diende de gebruiker van het Galgenhuizeken een cijns te betalen aan de leenman.

Gedurende twee eeuwen waren de van Vaernewijcks de bezitters van het leen. De laatste mannelijke leenman van die familie was Jan van Vaernewijck wiens dochter Elisabeth het leen erfde. Zij huwde achtereenvolgens met Roeland Zoete en met Lieven de Grutere.

In 1541 was het leen voor een derde in het bezit van Joanna van den Eedtveld, dochter van Adolf en Louisa Zoete.

Tijdens de tweede helft van de 17de eeuw was de leenman Pauwel d’Hamere maar die verkocht het leen aan Denijs van der Sare. Deze laatste verkocht het op zijn beurt, voor 60 pond groten en twee soevereinen voor een gelag, aan Frans van de Vijvere bij akte verleden voor notaris Eeckhout op 8 februari 1682. Om onbekende reden ging de verkoop vermoedelijk niet door daar Denijs van der Sare amper enkele maanden later, op 29 mei 1682, terug voor dezelfde notaris verscheen en de “*stock ter Vischmarct*” voor 50 pond groten overliet aan Jacob-Octaaf van den Bogaerde, advocaat in de Raad van Vlaanderen. Ook met deze verkoop moet er iets fout gelopen zijn want vijf jaar later trad Denijs van der Sare terug op als verkoper in een akte verleden voor notaris Simoen Moureau. De nieuwe eigenaar was toen Frans-Willem Musaert.

In het begin van de 18de eeuw was Anna-Francisca Musaert, vrouw van Oultre, de tolhefster en stokhoudster. Achtereenvolgens kwam dan het leen in handen van Philip-Jan Bossier, erfgenaam van Anna-Francisca Musaert, en diens zoon Lieven. Tenslotte verkocht Lievens zoon, Philip-Jan - heer van Markette, de tol en de stok in 1787, met de toestemming van de regering, aan de stad Gent voor de som van 100 pond groten.

David MAES

NOTEN

1. Kroniek van België. Antwerpen, 1987, p. 138 e.v.
2. Tijdschrift Gemeentekrediet van België, nr. 155, januari 1986, p. 3/60.
3. Kroniek van België, o.c., p. 522.
4. Een denombrement is een document waarin een nieuwe leenman aan zijn leenheer verklaart in het bezit te zijn gekomen van het leen. Daarin wordt het leen beschreven alsook de rechten en de plichten van de leenman.
5. Mede: door gisting uit gekruide honing bereide drank (Van Dale: Groot woordenboek der Nederlandse taal). Dezelfde bron geeft nog een tweede verklaring voor mede of mee: afkorting van meekrap. Uit deze plant werd rode kleurstof getrokken.

6. Ame: 60 stopen of 240 pinten. 1 pint = 0,5766 liter (Dr Paul Vandewalle: Oude maten, gewichten en muntstelsels in Vlaanderen, Brabant en Limburg).
7. Weets: vermoedelijk van wede: kruisbloemig, thans bij ons zeer zeldzaam plantengeslacht met langwerpige bloemen en gele trosbloemen, vroeger als verplant gekweekt (Van Dale, o.c.).
8. Pijp= 438 liter (J. Decavele, R. De Herdt, N. Decorte: Gent, op de wateren en naar de zee).
9. De stok was een kooi of muilt waarin misdadigers, zoals dieven, en ook dronkaards in tentoon gesteld werden. De eersten gedurende drie dagen, samen met de gestolen voorwerpen ten einde deze door de wettige eigenaars te laten herkennen en konden teruggevorderd worden.

Bijlage 1

Roelant Zoete, alias van Lake, als man enden keerkelic vooght van jouffrauwe Lijsbette van Vaernewijc, fa mher Jans, mijner geselnede, gheeft over de groote van eenen leene, dat zu houdende es van mijnen gheduchten heere van zijnen casteele vander Ouderbourch te Ghend, ende es tszelve leen den stoc ter Viscckmaerct te Ghend, met alzulcken rechten, diensten, vrijheden ende heerlicheden als ser toebehoirt; ten welcken leene behoirt eenen tol, die men heet Wasselins tol, ghelijc dien te vullen inde traille in scepenen huys vander kuere verclaerst staet, dats te wetene: van elcken voeder harincx, dat te Ghend compt, es men sculdich te hebbene zeven haringhen. Item van elck hondert broets, dat ten Coerenaerde compt, vier brooden. Item van elcker hamen biers, dat binnen Ghend compt ofte daer uyt vaert, twee mijten. Item van elcker tonnen Amboorghen biers, dat binnen Ghend compt, drije mijten. Item van elcken hondert ghedraeyt wercx, dat out es, ende binnen ghend compt, vier sticx; tbeste naer tbeste. Item van elcken voeder coerens, dat te Ghend compt, eenen penninck ps. Item van elcken vate weets acht penn. ps. Item van elcker watercuype weets twee penninghen p. Item van elcken vate seems XVI penn. p. Item van elcker pijsse zeems VII d. p. Ende es te verstaene van allen goede, dat van buyten in Ghend compt, ende gheen poorters goet en es.....

...Item es voort te wetene, dat de eerfachtighe van desen leene, zo wanneer de bailliu van Ghend heeft in vangheness diefven ofte diefveghen, metter proeye, ende men inden stoc steect, dan moet ic ter causen van desen leene de diefven ofte diefveghen bewaren drie daeghen lanc, dat es te verstaene dat mense metter weerclocke inden stoc brinct, ende metter weerclocke weder uyt doet. Ende waert bij alzoec dat mij die voirn. diefven oft diefveghen, inden stoc geleverd wesende, ontghinghen oft dat ic se bij roeckeloosheden verlore, so moeste ic den bailliu van Ghend waer daer aff segghen up mijn leen, alzoet behoiren sal. Ende ter causen van desen leene es men sculdich den hoirs van wijlen Gheerolf Sersymoens ende jouffr. vander Zickele elcken vive scel paris siaers. Ende daer voren Gheerolf ende mejouffr voirn. moeten mij doen, zoe wanneer eenige diefven oft diefveghen comen, elck eenen knape, omme die te helpen wachten ende bewarene...

(Frans De Potter: Gent van de oudsten tijd tot heden - deel 2 - pag. 338/342)

Bijlage 2

Wij, Jan Bap(tis)te della faille, ruddere, heere van Huysse, hoochbailliu der casselrije van (den) Auderburch van Ghendt, kenne bij desen ontfanghen thebben van jo(nckhee)r Francois Guillaeme Musaert, heer van (de) prochie en (de) heerel(ijckhede) van Oultre, Maesdam etc., het denombrement van eenen leene danof den teneur hiernaer volghet van worde te worde. Dit naervolgen is de grootte van een leene twel(cke) Ick francois Guill(aem)e Musaert heere van (de) prochie en (de) heerel(ichhede) van Oultre, Maesdam, Dooremont, Margriete etc. houden (de) ben van sijne Co(nincklijke) Ma(jesteyt) als Graeve van Vlaen(deren) van sijne Casteele en (de) Auderburch van Ghendt, mij competeren (de) bij coope van jon(ckhee)r Denis van (der) Saeren, wesen (de) tzelve leen den stock ter vischmarct binnen deser stede van Ghendt met alsulcke rechten,

diensten, vrijheden en(de) heerlicheeden als daermede sijn gaende. Ten wel(cken) oock is toebehooren(de) een tol, diemen seght Wasselins tol uutghegheven bij baudewijn hoocher ghedachten(is) XVIIJ Graeve van Vlaen(deren) in jaere XVI c en twee, ghe(twelcke) den selfden ten vollen verclaert staet inde trallie van (den) schepen huysse van (de) keure. Te weeten van alle goederen die incomen uut ofte daerdoore vaeren, soo te water als te lande soo hier naer volghet. Eerst van elck voeder haerinck is men schuldich thebben seven haringhen. Item van elcken vaete seems thien deniers. Item van elck ame mee twee deniers. Item van d'ame biers een d(enie)r. Item van elcke voere goedts ofte coopmanschap, soo met twee als met vier peerden, tsij te water ofte te lande niet uut ghesteken nochte ghereserveert moet men betaelen ses deniers, en(de) bij aldien den tollenaere niet gheloofde en wilde de claeringhe van(den) schipper ofte coopman hoe veel goets sijn claeren(de) ofte in hebben(de), soo moet hem daermede te vreden houden maer sijn verbonden verclaers van eede te doen bij den tollenaere daer toe ansocht sijn(de). Item van elcke sijde vleesch ofte speck, oock gheslaeghen beesten, moet men betaelen van elck stuck twee deniers. Item van elck hondert ghedraeyt haudte werck is men schuldich vier stucken. Item van elck hondert schotelen soo van tin, cooper en(de) ander sorten hoedanich die souden moghen wesen, moet men hebben vier stucx. Item van elck hondert brooden vier brooden. Item van elcken vaete weets acht diniers. Item van elcke waetercuyp weets IJ deniers. Item van elcken vaete honick sesthien d(enier)s. Item van elcke pijsse seems seven deniers es dit alles sonder proinditie van(de) augumenta(tie) breeder bij de placaten ghestatueert. Van welcken tol thaerlieden te slete van sijn de poorters van Ghendt. Voort soo wanneer den bailliu van Ghendt heeft in vanghenisse eenighen diefven ofte diefveghen met der proye en(de) men die in(den) stock steeckt, dan moet ick ter causen van desen leene de diefven ofte diefveghen bewaeren, dat is te verstaen dat mense mette werckclocke in(den) stock brenght, en(de) mette werckclocke wederomme uut doet, en(de) waert bij aldien dat de voors(eiden) diefven ofte diefveghen in(den) stock ghelevert sijnde onthinghe ofte dat ick die bij roeckloosheden verloor, soo moet ick den bailliu van Ghendt daer waer afsegghen op mijn leen asoot behooren sal. En de ter causen van dese leene sijn schuldich dhoirs van wijlen Gheerolf Sersimoens en(de) Jo(nckvrouwe) van (der) Sickele elck vijf schel(en) paris(is) tj(ae)rs, en(de) den voors(eiden) Gheerolf Sersimoens ende Jo(nckvrouwe) vander Sickele moet mij doen alswanneer eenigh diefven ofte diefveghen commen in(de) stock elck eenen cnaepe om die te helpen wachten en(de) bewaeren, sijn(de) alhier te verstaen dat den stock wordt ghenoomt den Iseren pellerijn vast ghemaect in (den) muer van het groot vleesch huys achter het huysken ghenaempt het galghen huysken welck iseren pellerin mitg(ade)rs den iseren drij pickel daer nevens staende sijn toe behooren(de) an desen leene en(de) het voors(eid) galghen huyscken is jaerlicx schuldich an desen leene cheyns. Staende de voors(eide) leen ter trauwe ende waerhede mijn gheduchten heer teenen vollen relieffe van thien pon(den) pariss(is) en(de) groot(en) van camerl(inck) gheldt telcker doot en(de) als het verandert bij coope den thien(den) penn(inck) relief en(de) camerl(inck) gheldt alsooven. Denombrement Ick alsoo overgeve in handen van m(ijn)her Jan Bap(tiste) della faille, rudder, heer van Huysse, Audegoede etc., hoochbailliu der casselrije van(den) Auderburch voorn(oemt), staende altijt ter corectie en(de) verbeterijnghe van(de) mannen van(den) selven hove indien totten voors(eiden) leene min ofte meer behoorde dan voors(eit) is. Toorconden hebbe ick dat onderteckent met mijn ghemeyn handt schrift en(de) ghecacheteert met mijn ordinaire cachet van waepens desen IXen augste XVIc vierentachtich. Toorconden en(de) was onderteckent Fr. Musaert en(de) ghecacheteert mette waepen in lack in kennisse der waerheden hebben wij in onse voorn(oemde) qualiteyt dese onderteckent met ons ghewoenel(ijcke) handteekent en(de) gheseghelt met onsen ghewoenel(ijcken) seghel ten jaere en(de) daeghe alsboven.

(Rijksarchief Gent - fonds Oudburg nr. 797)

Bijlage 3

Denombrement De Potter	te betalen tol	Denombrement 1684	te betalen tol
elk voer haringen	7 haringen	elk voer haringen	7 haringen
elke 100 broden ter Korenmarkt komende	4 broden	elke 100 broden	4 broden
elke ame bier Gent inkomende of verlatende	2 mijten	elke ame bier	1 denier
elke ton Amboorghen bier Gent inkomende	3 mijten		
per 100 stuks gedraaid houtwerk	4 stukken	per 100 stuks gedraaid houtwerk	4 stukken
elke voer koren Gent inkomende	1 penning		
elk vat weets	8 penningen	elk vat weets	8 deniers
elke waterkuip weets	2 penningen	elke waterkuip weets	2 deniers
elk vat zeem (!)	16 pennigen	elk vat honing (!)	16 deniers
elke pijp zeem	7 penningen	elke pijp zeem	7 deniers
		elk vat zeem	10 deniers
		elke ame mee	2 deniers
		elke voer goederen of koopmanschap	6 deniers
		elke zijde vlees of spek	2 deniers
		per 100 schotels tin, koper of andere soort	4 stukken

2 mijten = 1 denier of penning

Amboorghen bier = Hamburgs bier
